

BACHELOROPPGAVE

Ettervern, arbeidet med de eldste ungdommene i barnevernet

av

Håkon Rasmussen

Barnevern
BA 530 201
2006

Bacheloroppgave

”Ettervern, arbeidet med de eldste ungdommene i barnevernet.”

”Du vekker `æ sjæl og kjenner `æ helt aleine.

Du kjenner det nå,

d`er nå du må stå for det du gjør sjæl.

Skaffe `ræ lønn aleine,

lage `re mat aleine.

For nå må `ru finn `ut hvem du er.

Tenke sjæl og mene,

måtte stå for det du sa,

ikke vri deg unna, ikke være likeglad.

Ikke late som du ikke mente det du sa,

ikke si som andre,

du må tenke sjæl!”

”Tenke sjæl” av Trond Viggo Torgersen.

3. Barnevernpedagogutdanning

Sogndal, våren 2006

Forord

Jeg mener det er et sterkt behov for ettervern eller oppfølging av de eldste ungdommene som har vært under barnevernets omsorg. Jeg vil kanskje se på dette som den viktigste fasen i alt barnevernsarbeid. Når ungdommen er ferdig med et institusjonsopphold og skal ut i en selvstendig voksentilværelse er de fleste meget sårbare. Disse ungdommene har på ingen måte hatt en normal oppvekst slik som andre ungdom som har vokst opp sammen med familien. De ungdommene jeg har valgt å skrive om er ungdom som ofte kommer fra splittede hjem som gjerne har bestått av mye rus og problemer, både fra foreldre og også ungdommens eget rus eller adferdsproblem. Derfor står de gjerne mye svakere enn ”normal” ungdom når det gjelder å etablere et selvstendig voksenliv. De står på mange måter på bar bakke og det er ikke alltid like lett å greie alle hverdagens opp – og nedturer uten å ha noe støtte. Det er der ettervernsarbeidet kommer inn. Da har ungdommen noen å henvende seg til hvis de har noe de lurer på. En annen ting er at hvis disse ungdommene som er over 18 år skulle falle tilbake i de miljøene de tidligere var en del av, for eksempel et rusmiljø, har de kanskje ingen som kan være der for de og hjelpe dem opp igjen. Hvis de fremdeles er under oppfølging av barnevernet etter at de har flyttet ut fra en institusjon er i hvert fall sjansen for å de skal kunne komme seg opp igjen større enn om de ikke hadde vært under oppfølging. Derfor mener jeg at det bør satses hardt på ettervern i framtiden, men det kommer selvfølgelig an på hva regjeringen bevilger av midler til barnevernsarbeid. Det å drive et godt ettervern er ikke gratis, men det kan være en god investering for samfunnet på lengre sikt.

Innhold

1.0 Innledning	S. 1.
2.0 Å jobbe med litteratur	S. 1.
3.0 Oversikt over feltet ettervern	S. 4.
3.1 Hva er ettervern?	S. 4.
3.2 Hva gjør barnevernet for de eldste ungdommene i barnevernet?	S. 6.
4.0 Integrasjon og sosialisering	S. 8.
4.1 Sosialpedagogikk	S. 8.
4.2 Sosiale og pedagogiske nødsituasjoner	S. 9.
4.3 Det desintegreerte mennesket	S. 11.
4.4 Det integrerte mennesket	S. 12.
5.0 Analyse av utfordringene i ettervernsarbeidet	S. 13.
5.1 Hva sier loven om ettervern?	S. 13.
5.2 Hvordan jobber man med ungdom som skal flytte fra en institusjon?	S. 15.
5.2.1 Forberedelse	S. 15.
5.2.2 Flytting	S. 18.
5.2.3 Oppfølging	S. 21.
5.2.4 Regjeringens plan for ettervernsarbeidet	S. 22.
6.0 Avslutning	S. 23.

Litteraturliste

1.0 Innledning

I denne oppgaven har jeg valgt å ta for meg temaet ettervern. Problemstillingen min har som utgangspunkt arbeidet med de eldste ungdommene i barnevernet, ungdom fra 17 til 23 år. Jeg vil diskutere den prosessen det er å forberede en ungdom på å flytte ut av en institusjon og inn i sin egen bolig og veien inn i et selvstendig voksenliv, og jeg vil i særskilt grad analysere hvilke utfordringer som oppstår i arbeidet med selvstendigjøringen av disse ungdommene. Dette siste utgjør min hovedproblemstilling.

Jeg vil først gi en presentasjon av feltet ettervern og hva dette arbeidet går ut på. Så vil jeg ta for meg en undersøkelse som ble utført av Storø i 2001 som ble kalt ”Prosjekt ettervern”. Denne undersøkelsen ble utført for å kartlegge barneverntjenestens arbeid med ungdom på vei til et selvstendig voksenliv. Deretter skal jeg presentere den teoretiske innfallsvinkelen jeg skal anvende for å analysere problemstillingen. Her vil jeg presentere et sosialpedagogisk rammeverk hvor integrasjon er det sentrale begrepet. Jeg vil se på hvor viktig integrasjon er for individer i samfunnet og hva det vil si å være et desintegrert menneske kontra et integrert mennesket. Jeg vil også presentere begrepet ”sosiale og pedagogiske nødsituasjoner”.

I analysen av utfordringene i ettervernsarbeid vil jeg først gjøre rede for hva loven sier om ettervern. Hvilke rettigheter de eldste ungdommene som er under barnevernets omsorg har og hvilke problemer som kan oppstå i forhold til loven, er ting jeg vil se nærmere på her. Jeg vil deretter diskutere hvilke utfordringer det er å jobbe med ungdom som er i ferd med å flytte fra en institusjon og ut i en egen hybel eller leilighet. Disse ungdommene går gjennom tre faser i denne prosessen. Det er forberedelsesfasen, flyttefasen og oppfølgingsfasen, og jeg vil ta for meg alle disse fasene hver for seg og belyse hvilke utfordringer ettervernsarbeid medfører.

2.0 Å jobbe med litteratur

Dette er en litterærstudie. Jeg har valgt å bruke både primær og sekundærlitteratur. I teoridelen har jeg benyttet meg av primærlitteratur av Madsen (1995), ”Sosialpedagogikk og samfunnsforandring” og Gjertsen (2003), ”Sosialpedagogikk; Grunnlagstenkning, kunnskap og refleksjon” når jeg tar for meg sosialpedagogikk, sosiale og pedagogiske nødsituasjoner, det desintegrerte og det integrerte mennesket. Boka som Gjertsen har gitt ut kan kategoriseres som både primærlitteratur og sekundærlitteratur. Dette fordi han i tillegg til å presentere sine

egne analytiske poeng også benytter seg av teorier som er skrevet av andre teoretikere, som blant andre Bent Madsen. Det er en innføringsbok innenfor sosialpedagogikk og ble skrevet for å kunne se ulike fag og perspektiver i sammenheng. Bent Madsen er utdannet cand. ped. fra Danmark og er høgskolelektor med mange års undervisningserfaring. Per-Åge Gjertsen er cand.polit. og høgskolelektor i pedagogikk ved Høgskolen i Sør-Trøndelag. Han har undervist ved avdeling for helse- og sosialfag, barnevernpedagogutdanningen.

I delene 3.0. Oversikt over feltet ettervern, og 4.0. Integrasjon og sosialisering har jeg benyttet meg av primærlitteratur av Storø (2001), ”På begge sider av atten – om ungdom, barnevern og ettervern” samt Ettervernsiden på internett, www.ettervern.org og Adsum, www.adsum.no som også Storø står bak. Jan Storø (f. 1954) er utdannet barnevernpedagog og har mangeårig erfaring fra arbeid med ungdom i og utenfor institusjon, blant annet fra Grepperød ungdomshjem og skole i Moss. Grunnen til at jeg benytter meg mye av Storø er fordi tilgangen til litteratur på temaet ettervern er noe begrenset. Derfor kommer jeg til å benytte meg mye av det arbeidet han har gjort på området, fordi han er nærmest den eneste i Norge som har jobbet med dette. Dette finner jeg forøvrig bemerkelsesverdig i og med at vi her i Norge har kommet langt innenfor barnevernsarbeid og det settes stadig mer fokus på ettervernsarbeid, men ”*Det er ingen tvil om at det mangler litteratur om ungdom i barnevernet.*” Dette er hentet fra et intervju med Storø i Fosterhjemskontakt nr. 6/2001.

På bakgrunn av det mangelfulle litteraturtilfanget vil jeg også trekke inn mine egne erfaringer fra praksisperioden. Praksisperioden hadde jeg ved en institusjon som jobbet med de eldste ungdommene i barnevernet, fra 16 år og opp til 22 år. De ungdommene som var på denne institusjonen var ungdom som til dels hadde hatt et omfattende rus – og/eller adferdsproblem, men som hadde vært igjennom et ”avrusingsopphold” ved en annen institusjon. Derfor ble arbeidet ved den institusjonen jeg hadde praksis ved å forbrede de på en selvstendig voksertilværelse utenfor barnevernets omsorg. Ungdommene hadde mye hybeltraining og det ble satt stort fokus på hvordan de skulle greie seg selv etter endt institusjonsopphold. Man kan på mange måter se på min praksisperiode som et feltarbeid eller deltakende observasjon. Det som kjennetegner deltakende observasjon er at den som observerer deltar på lik linje som de som blir undersøkt, slik som jeg gjorde i min praksisperiode. Deltakende observasjon er noe som først og fremst er aktuelt å bruke når man skal undersøke hva som foregår i en gruppe over tid (Jacobsen, 2000). Men det er viktig å få fram at jeg ikke utførte dette som bevisst deltakende observasjon den gang, og at jeg ikke var ved denne institusjonen for å drive med et

samfunnsvitenskaplig feltarbeid, men fordi tilgangen til litteratur er såpass minimal i Norge følte jeg at det har vært nødvendig å trekke inn mine egne erfaringer i oppgaven. Disse erfaringene kan anses som primærdata.

Videre har jeg også benyttet meg av en undersøkelse som ble utført av Storø i 2001 som het "Prosjekt ettervern, Gode intensjoner, lite på papiret". Målet med denne undersøkelsen var å kartlegge barneverntjenestens arbeid med ungdom på vei til et selvstendig voksenliv. Dette er en meget relevant undersøkelse for meg fordi den har fokus på arbeidet med de eldste ungdommene som er under barnevernets omsorg og deres vei ut i det selvstendige voksenlivet. Denne undersøkelsen kan betegnes som sekundærdata. Det som er forskjellen på primærdata og sekundærdata er at primærdata er data som er samlet inn av forskeren selv med et formål om å bruke dataene til å belyse en spesiell problemstilling, mens sekundærdata er samlet inn av noen andre enn forskeren selv og ofte er dataene samlet inn for et annet formål enn det forskeren har (Jacobsen, 2000). Dette er noe som kan medføre at man får et metodisk problem, derfor har jeg også benyttet meg av mine egne primærdata, samt Jan Storø og hans forskning og arbeid på området ettervern/oppfølging. Selv om jeg hatt relativt få kilder å støtte meg til, vil jeg i aller høyeste grad si at den litteraturen jeg har brukt av Storø er valid. At litteraturen er valid vil si at den er skrevet av en person som har både kunnskap og kompetanse på et felt (Jacobsen, 2000), og det at observasjoner har validitet betyr at det som er undersøkt er relevant og har gyldighet i forhold til en problemstilling (Dalland, 2004), som i denne sammenheng er knyttet til temaet ettervern. Men i følge Jacobsen (2000) skal man være forsiktig med å kun stole på en kilde, for hvis man skal få et godt bilde av en situasjon eller et fenomen bør man minst ha to kilder, helst flere. Dette på grunn av at disse kildene kan balansere hverandre. Dette har som sagt ikke vært lett i denne oppgaven fordi det stort sett bare er Storø som har gitt ut litteratur som retter seg spesifikt inn på temaet ettervern. Jeg mener at de erfaringene jeg har tilegnet meg gjennom 16 ukers praksis gjør resultatene av mine analyser mer valide.

I neste del vil jeg ha fokus på hva ettervern er, og jeg vil da presentere innholdet i Storøs litteratur.

3.0 Oversikt over feltet ettervern

I denne delen vil jeg først gjøre rede for hva ettervern er. For å danne et bilde av hva ettervern er har jeg valgt å ta for meg en undersøkelse som ble utført av Jan Storø i 2001 om hva barnevernet gjør for de eldste ungdommene som er under offentlig omsorg.

3.1 Hva er ettervern?

Å jobbe med de eldste ungdommene i barnevernet som er på vei ut i det voksne selvstendige liv, eller de som allerede har flyttet ut fra en institusjon, kalles ettervern. Dette er et arbeid som kan fortone seg meget forskjellig fra ungdom til ungdom. Dette fordi det ikke finnes noe eget avgrenset område som kalles ettervern, derfor blir utgangspunktet for de som jobber med de eldste ungdommene at de må hente sine ideer og praktiske grep fra et vidt spekter av områder (Storø, 2001). På bakgrunn av dette har Storø skrevet boka "På begge sider av atten" for å gjøre det enklere for personer som jobber med ettervern ved å samle det viktigste i en bok.

Noen av de som flytter for seg selv vil ha behov for ganske tett oppfølging fra voksne i tiden etter at de har flyttet ut fra institusjonen. Denne oppfølgingen kan gis av de ansatte som jobber ved den institusjonen eller ungdomshjemmet ungdommen bodde ved sist, eller av ansatte i barneverntjenesten i den kommunen ungdommen bor. Andre ungdommer trenger kanskje kun å vite hvor de kan skaffe seg støtte og råd hvis vanskelige situasjoner skulle dukke opp. Man vet også at de problemene disse ungdommene kan tenkes å slite med etter at de har flyttet for seg selv kan arbeides med ut fra en forståelse og kompetanse som er generell. Med generell kompetanse tenker jeg her på ting som personer som har hatt en normalisert oppvekst utenfor barnevernets omsorg tar for gitt, sånn som for eksempel det å åpne en konto i en bank, hvordan henvende seg til et offentlig kontor eller gå i butikken for å handle mat (Storø, 2001).

Hvis man skal ta for seg begrepet ettervern så er ikke det så veldig funksjonelt å bruke fordi det sier lite om hva innholdet i dette ettervernet skal være. Det er to grunner til at ettervernsbegrepet kan være litt problematisk å forstå. Det første som kanskje blir litt misvisende er at begrepet ettervern antyder at den type arbeid skal settes inn etter at ungdommen har forlatt institusjonen eller ungdomshjemmet. Ettervernsarbeidet starter som

regel i det en ungdom kommer under barnevernets omsorg, det er da arbeidet mot en selvstendig tilværelse starter (Storø, 2001). Man får kanskje en forestilling om at det er behov for en særegen type innsats for at ungdom som tidligere var innunder barnevernets omsorg skal kunne møte samfunnet og verden utenfor institusjonens fire vegger. Dette er noe som kan bidra til en mystifisering av disse ungdommene, noe som ikke er heldig for dem. Når man jobber med ungdom som er på vei ut fra en institusjon blir på mange måter barnevernsarbeiderens jobb veldig lik den jobben foreldre gir til barna sine når de er på vei til å flytte hjemmefra. Den store forskjellen på når foreldre og barnevernsarbeidere gjør denne jobben er at når barnevernsarbeideren gjør den så må den organiseres på en veldig strukturert måte (Storø, 2001). På den institusjonen jeg hadde praksis kunne dette være et problem. Der var det på det tidspunktet jeg hadde praksis tre ungdommer som hadde flyttet fra institusjonen og ut i egen hybel eller leilighet, men som fremdeles mottok oppfølging av de ansatte. Samtidig kom det ungdom som flyttet inn på institusjonen som trengte mye oppfølging. Dette førte til at de som allerede hadde flyttet ikke fikk den oppfølgingen de var blitt lovet, rett og slett fordi de ansatte ikke hadde kapasitet og tid til alle ungdommene. Derfor ble de ungdommene som bodde for seg selv ofte nedprioritert i forhold til de nyankomne, og slike utfordringer kommer jeg tilbake til i analysen.

Det er viktig å ikke forstå ettervernsarbeidet som et løsrevet arbeid fra det arbeidet som ellers foregår i en institusjon. Da står man i fare for å søke etter nye teorier og metoder framfor å bygge videre på det arbeidet som allerede ligger til grunn etter at man har jobbet med en ungdom som har bodd i en institusjon (Storø, 2001).

Det andre som også kan være problematisk er at begrepet ”-vern” kan gi et signal om at den unge som er i ferd med å flytte ut må beskyttes mot noe som ikke defineres nærmere. Man trenger et begrep som gir signaler om hva som skal være de voksnes innsats i denne perioden og ikke minst hva man forventer av ungdommen. En formulering som kanskje hadde vært mer passende enn ettervern er at barnevernsarbeideren skal sette ungdommen i stand til å klare seg selv. Dette er kanskje en formulering som virker mer positivt enn begrepet ettervern. Man skal gi ungdommen hjelp til selvhjelp. Det vil si at man hjelper ungdom slik at de blir i stand til å klare ting på egenhånd, som for eksempel å kunne ta kontakt med et offentlig kontor, opprette en konto i en bank eller lære seg til å holde leiligheten ren og ryddig. Det å åpne en konto i en bank kan være en stor utfordring, noe jeg erfarte i praksis. Der var det en ungdom som trengte mye forberedelser for å greie å få til dette, noe andre overhode ikke vil se på som

et problem. Ungdommene skal integreres i det ordinære samfunnsliv og trenger å sosialiseres i forhold til enkle oppgaver.

Begrepet ettervern er noe som blir brukt i Norge, andre land bruker andre uttrykk. I England brukes ofte begrepet leaving care work, noe som er et godt begrep fordi det ikke bare fokuserer på det som skjer etter at omsorgen er opphevet. Begrepet kan tolkes som hele den prosessen det er å flytte ut av den offentlige omsorgen. Amerikanerne bruker ofte begrepet independent-living, som er noe som indikerer at den unge skal nå et mål, som er å bli selvstendig og klare seg selv (Storø, 2001).

Videre vil jeg se nærmere på hva barnevernet gjør for de eldste ungdommene i barnevernet. Dette vil jeg gjøre ved å ta for meg en undersøkelse Jan Storø utførte i 2001 under navnet "Prosjekt ettervern". Dette viser blant annet til utfordringer i forhold til hva det offentlige gjør for disse ungdommene, for eksempel med tanke på hvordan kommunene organiserer ettervernsarbeidet sitt.

3.2 Hva gjør barnevernet for de eldste ungdommene i barnevernet?

Jan Storø utførte i 2001 en undersøkelse som ble kalt "Prosjekt ettervern". Det gikk ut på å kartlegge barneverntjenestens arbeid med ungdom som var på vei til et selvstendig voksenliv. Målet med dette prosjektet var å kartlegge det arbeidet som blir gjort i det norske barnevernet når barnevernklientene nærmer seg myndighetsalder, og om ungdommene eventuelt mottar oppfølgende tiltak etter at de er fylt 18 år. Det ble sendt ut et spørreskjema til 66 kommuner hvorav 44 av disse returnerte et tilfredsstillende utfylt skjema. Det er svarene fra disse 44 kommunene som la grunnlaget for "Prosjekt Ettervern". Det som kom fram i denne undersøkelsen var at det foreligger liten grad av generelle planer og metodebeskrivelser for hvordan barneverntjenesten utfører arbeidet med de eldste ungdommene i barnevernet. Det kan på denne måten virke som at det arbeidet "privatiseres" ned på saksbehandlernivå, det vil si at den enkelte saksbehandler selv må utforme ettervernstilbudet til den enkelte ungdommen. Noe som er med på å gjenspeile dette er rapportens navn, "Gode intensjoner – lite på papiret". Undersøkelsen avdekket en barneverntjeneste som til en viss grad har problemer med å gi tydelige beskrivelser på sitt arbeid med de eldste ungdommene, noe som tyder på at de står ovenfor en utfordring på dette området. Det er blant annet en av utfordringene jeg vil

diskutere i analysedelen. Mange av kommunene oppgav at de heller ikke hadde gode nok tall som viste hvor mange barnevernsklienter de hadde i den aldersgruppen undersøkelsen spurte etter og bare 25 % av kommunene kunne vise til skriftlige planer for arbeidet med ungdommenes overgang til det selvstendige voksenlivet (www.adsum.no).

Kommunene som har deltatt i dette prosjektet oppgir at det er 192 ungdommer til sammen i deres kommuner som er i den aktuelle alderen for ettervern og av disse er det 174 som har fått tilbud om ettervern. Men på bakgrunn av at flere av kommunene ikke leverte tilbake skjemaer som ikke var tilfredstillende utfylt mener de som utførte prosjektet at dette ikke bør tillegges for stor betydning. Spesielt oppsiktsvekkende er det som tidligere nevnt at flere kommuner oppgir at de ikke har gode nok interne tall som kan vise til denne delen av det arbeidet barneverntjenesten i deres kommune gjør. Dette er oppsiktsvekkende fordi kommunene er forpliktet til å ha en slik oversikt, med tanke på blant annet den rapporteringen som skal gjøres til Statistisk Sentralbyrå. Man kan på bakgrunn av dette reise spørsmålet om det arbeidet noen kommuner gjør for de eldste barna i barnevernet kanskje er preget av tilfeldigheter? (www.adsum.no). Dette gir i midlertidig ikke denne undersøkelsen noe svar på. Noen kommuner oppgir også at barneverntjenesten i enkelte saker ønsker å gi ettervern og oppfølging til ungdom som har flyttet ut av en institusjon, men at ungdommen selv ikke ønsker dette. På grunn av at ungdom som har fylt 18 år kan bestemme selv om de vil ha oppfølging eller ettervern, står kommunen uten mulighet til å drive ettervern hvis ungdommen ikke ønsker det. Dette er noe som blir problematisk for barneverntjenesten når de ser at ungdommen ikke er tilstrekkelig moden for et selvstendig voksenliv (www.adsum.no). Dette kan bli en utfordring for kommunene og de som jobber med ettervern, noe jeg vil drøfte i analysedelen.

Ettervern dreier seg altså om å forbrede ungdom som har vært under barnevernets omsorg på en selvstendig voksentilværelse og det er utfordringene rundt dette arbeidet jeg har valgt som problemstilling. Utfordringene ligger blant annet i å finne den rette balansen med oppfølging fra de som jobber innenfor barnevernet, og hvor mye ungdommen skal prøve seg ut på egenhånd. Kommunenes arbeid står også sentralt her.

Hvordan kan man teoretisk forstå de prosessene som disse ungdommene må gjennomgå? Dette skal jeg diskutere i neste del.

4.0 Integrasjon og sosialisering

I denne delen skal jeg gjøre rede for begrepene integrering og sosialisering. Jeg vil også ta for meg sosiale og pedagogiske nødsituasjoner, før jeg ser på analyseverktøyene ”det desintegreerte” og ”det integrerte mennesket”. Dette er teoretiske begreper som er relevante for min problemstilling fordi de kan hjelpe meg å belyse hvilke utfordringer det ligger i arbeidet med selvstendigjøring av ungdom som har vært under offentlig omsorg. Disse ungdommene skal bli integrerte mennesker i samfunnet, slik at de unngår å bli ytterligere marginalisert. Marginaliserings – og stigmatiseringsprosesser skal motvirkes.

4.1 Sosialpedagogikk

Når man arbeider med ungdom som er under barnevernets omsorg er alltid målet å få de tilbakeført til det ”normale” samfunnet. Dette gjør man blant annet ved hjelp av sosialpedagogiske strategier, som skal hjelpe til med å integrere ungdommen i det ordinære samfunn. Jeg mener at man kan se på ettervern som en sosialpedagogisk strategi fordi man må jobbe strategisk og målrettet med ungdom som er på vei til å flytte ut i et selvstendig voksenliv. En av dem som har arbeidet med utviklingen av sosialpedagogikken i Norden er Bent Madsen. For å kunne gi en definisjon på hva sosialpedagogikk er mener Madsen (1995) man må se historisk og samfunnsmessig på faget. Sosialpedagogikken er kjennetegnet ved en rekke forskjellige pedagogiske innretninger og tiltak. Formålet med det er å sikre at truede mennesker får sin integrasjon i samfunnet. Med truede mennesker tenker man her på mennesker som befinner seg i utkanten av samfunnet, altså de marginaliserte. Dette kan være mennesker som er arbeidsløse, psykisk eller fysisk utviklingshemmet, kriminelle eller barnevernsbarn. I denne oppgaven er det som tidligere nevnt de eldste barnevernsbarna jeg vil ta for meg med tanke på å unngå marginalisering. Det er her relevant å forklare hva som ligger i marginaliseringsbegrepet før jeg går videre.

En generell forklaring på marginalisering kan dreie seg om den prosessen det er å bevege seg mot samfunnets skyggeside eller ytterkant. Dette er en kun en diffus forklaring på begrepet marginalisering (Heggen m/flere, 2002). For å bli marginalisert må man igjennom en marginaliseringsprosess. Når man skal snakke om ungdom som er marginaliserte er det ifølge Bourdieu (1995) fire forhold som må ligge til grunn. De fire forholdene er at ungdommen har et dårlig forhold til familie, skole, organisasjon og at man faller utenfor det som kalles ”main

stream”. ”Main stream” kan i denne sammenheng sees på som det ”normale” samfunnet. Hvis man faller utenfor en eller flere av disse fire forholdene som Bourdieu nevner kan dette føre til at man blir marginalisert og senere utstøtt. De eldste ungdommene i barnevernet har gjerne vært utsatt for marginalisering på samtlige av disse fire samfunnsarenaene. Dette fører til at disse ungdommene er en marginalisert gruppe i forhold til resten av samfunnet. Når man først har blitt utstøtt er det lett å bli oppfanget av forskjellige subkulturer (Bourdieu, 1995). Med subkulturer menes den gruppa som har meldt seg helt ut av for eksempel skole og er i opposisjon mot autoriteter, som eksempelvis lærere, foreldre og politi. Disse forskjellige subkulturene lager sin egen kultur og sin egen oppfatning av hva som er rett og galt, akseptert og uakseptert (Bourdieu, 1995). Dette er tilfellet for de ungdommene jeg har valgt å skrive om i denne oppgaven, og en av utfordringene som ligger i arbeidet med å selvstendiggjøre ungdom som har vært under offentlig omsorg er nettopp å hindre videre marginalisering og hindre dannelse av subkulturer. Hvordan kan man hjelpe disse ungdommene slik at de ikke faller tilbake til sitt gamle miljø og hvordan skal de resosialiseres tilbake til samfunnet? Dette er noe jeg vil drøfte i analysedelen, og her blir sosialpedagogikkens tenkemåte sentral.

Samfunnet i dag har et voksende integrasjonsproblem. Dette kommer av at arbeidslivet blir tøffere, konkurransen om jobbene blir hardere og det stilles stadig høyere krav med tanke på utdanning. I realiteten har vi et 2/3 samfunn. Det vil blant annet si at bare 2/3 av den arbeidsdyktige delen av befolkningen er i jobb. Ungdom som har vokst opp under barnevernets omsorg vil ofte være en del av den tredjedelen som ikke er integrert. Ungdom som har vært under barnevernets omsorg og som står på trappene til å flytte ut fra institusjonen de har bodd ved og ut i en egen hybel eller leilighet, trenger derfor å resosialiseres tilbake til samfunnet gjennom sosialpedagogiske strategier som nøye gjennomtenkt ettervernsarbeid. De er på mange måter en utstøtt gruppe. Videre vil jeg se nærmere på det Madsen (1995) kaller sosiale og pedagogiske nødsituasjoner. Dette er fordi de ungdommene jeg har valgt å ta for meg i denne oppgaven er ungdom som har vært utsatt for sosiale og pedagogiske nødsituasjoner, hvor deres rusproblem utgjør et eksempel på en slik nødsituasjon.

4.2 Sosiale og pedagogiske nødsituasjoner

Et av sosialpedagogikkens hovedområder er altså å hjelpe til å integrere barn, unge og familier inn i samfunnet. Sosialpedagogikken kan oppfattes som samfunnets virkemiddel i

forhold til integreringsproblemene. Mennesker som ikke mestrer sin egen tilværelse blir hjulpet av samfunnet. Det å ikke mestre sin egen tilværelse blir kalt sosiale og pedagogiske nødsituasjoner (Gjertsen, 2003). Et eksempel på hva som er en slik nødsituasjon kan være ungdom som har utviklet et stort misbruk av rusmidler enten det gjelder alkohol eller narkotika. Så lenge de er under 18 år blir de barnevernets ansvar fordi de i lovens forstand ikke er i stand til å ta vare på seg selv. For at sosialpedagogikken ikke kun skal bli ”brannslukking” krever det at faget og profesjonens samfunnsmessige stilling vurderes. Dagens samfunn og den samfunnsutviklingen vi kan forvente i fremtiden vil føre til integreringsvansker for mange barn og unge på grunn av oppvekstvilkårene. Dette er noe som i fremtiden vil føre til at det trengs nye sosialpedagogiske integreringsprosesser. Man kan si at integreringsproblemene viser seg på flere forskjellige områder, dette er på det økonomiske, det kulturelle og det politiske området (Madsen, 1995). Integrasjonsproblemene på det økonomiske området vil si at det blir større motsetninger mellom produktive og uproduktive samfunnsgrupper, som jeg var inne på i forrige del. Når det gjelder hva som menes med integrasjonsproblemene på det kulturelle området tenker man her på at ungdom blir overlatt til seg selv for å finne sin egen identitet, noe som kan føre til en kulturell frisetting fra normer, tradisjoner og ideologier, noe som kan medføre en sårbarhet for ungdom som opplever denne formen for sosiale nødsituasjoner. Når det gjelder hvilke integrasjonsproblemer ungdom kan ha på det politiske området er det en fare for de når de ikke deltar i det vanlig samfunnsliv. Noe som vil si at de ikke har innflytelse på eget liv, som igjen kan føre til at ungdommen kan bli isolert og passiv (Gjertsen, 2003). Derfor er det en utfordring for de som jobber med ungdom som er utsatt for ulike typer nødsituasjoner å få de best mulig integrert i samfunnet etter et institusjonsopphold. Når man jobber med ettervern bør man unngå at ungdommene blir passivisert.

Når man snakker om at sosialpedagogikken retter seg inn på sosiale og pedagogiske nødsituasjoner snakker man her om å hjelpe individer og grupper som ved egen hjelp ikke er i stand til å leve en selvstendig tilværelse. Man kan si at sosialpedagogikken ikke bare dreier seg om sosialt samvær, men at en profesjonell barnevernspedagog vil gjøre noe bestemt med en ungdom. Sosialpedagogikken er en integrasjonshandling ovenfor et annet menneske som av forskjellige grunner står utenfor samfunnets fellesskap (Madsen, 1995), og ettervern er et eksempel på en slik handling. De ungdommene jeg har fokus på i denne oppgaven står utenfor samfunnets fellesskap. Ungdom som ikke har hatt en ”normal” oppvekst men som har vokst opp i barnevernets regi, er for

eksempel i større fare for å ikke komme inn på arbeidsmarkedet hvis de ikke blir tilstrekkelig resosialisert inn i samfunnet igjen. Man kan kanskje kalle disse ungdommene for desintegrerte mennesker.

4.3 Det desintegrerte mennesket

Man kan si at ungdom som får sin daglige omsorg fra det offentlige barnevernet er en desintegrert gruppe. De ungdommene jeg jobbet med i praksis var desintegrerte i de samfunnene de hadde vokst opp i, dette på bakgrunn av at de hadde rus og/eller adferdsproblemer. Dette var noe som førte til at de ble sett på som avvikere. For mennesker i dagens samfunn stilles det stadig større krav til å kunne tilpasse seg samfunnets normer og regler, noe som fører til at det blir vanskeligere å bli ordentlig integrert. Integrasjon kan forstås som å gjøre fullstendig og integrere vil si gjenopprettelse av en tidligere tilstand (Østerberg, 1984). Dette er akkurat det de ungdommene jeg har valgt å skrive om må igjennom, nemlig det å bli reintegrert i samfunnet. Menneskers sfære settes under et stigende press gjennom tvil, maktesløshet og usikkerhet noe som gjør det vanskelig å fylle tilværelsen med mening og betydning. Det blir i større grad en individuell oppgave å frembringe en meningsfylt tilværelse som sørger for opprettholdelse av livskvaliteten for det enkelte mennesket (Madsen, 1995). Det er på dette området det er viktig å sette inn de største ressursene for de som jobber med ungdom som har vært under barnevernets offentlige omsorg. Her blir utfordringene å hjelpe de med å oppnå en tilfredstillende livskvalitet. De ungdommene jeg har valgt å skrive om i denne oppgaven står dårligere rustet til å motstå at selv banale kriser kan utvikle seg til å bli nødsituasjoner. Dette kan være på bakgrunn av at de ikke har hatt "vanlige" oppvekstvilkår, noe som kan ha medført at de ikke er integrert inn i samfunnet på samme måte som "normal" ungdom, de vet ikke alltid hvordan de skal takle slike nødsituasjoner når de oppstår. Når disse ungdommene opplever slike nødsituasjoner, som for eksempel at de ikke deltar på det politiske området, blir deres menneskelige erkjennelse – og handlingspotensial redusert. Slike personlige kriser kan føre til alt fra identitetstap og sosiale kriser til tap av solidaritet, noe som igjen kan føre til utstøting. Når det gjelder kulturelle kriser er det forbundet med tap av livsperspektiv og mening. Hvis man ser på dette som en kulturell krise betyr utstøting fra det sosiale fellesskap at man blir utstøtt fra den sammenhengen som formidler grunnleggende livsressurser. Å være et desintegrert menneske vil si det samme som tap av livskompetanse (Madsen, 1995). Dette er noe som blir sett på som et stort tap i vår sosiale hverdag. Ungdommer som skal resosialiseres til det

ordinære samfunnsliv må tilegne seg denne livskompetansen, og slik kan de oppnå å bli integrerte.

4.4 Det integrerte mennesket

Det å være et integrert menneske er noe av det viktigste for at et menneske skal kunne fungere i hverdagen sånn som på skolen, arbeidsplassen eller i ungdomsmiljøet. Man kan si at de aller fleste av disse ungdommene må reintegreres i samfunnet igjen etter at de har avsluttet et institusjonsopphold, og dette utgjør en hovedutfordring i ettervernsarbeid.

Å være integrert vil si å ta del i det samfunnet som produserer identitet, mening og solidaritet. Det vil si at personen igjennom sin kultur blir bundet sammen til et komplekst nettverk av hverdagslige relasjoner. Det å være et integrert mennesket i samfunnet er en forutsetning for å få muligheten til å oppnå ”det gode liv” (Madsen, 1995). Man kan betrakte integreringen av mennesket som en pedagogisk dannelsesprosess. Denne dannelsesprosessen er en planlagt prosess som skal muliggjøre sammenhengen mellom mennesket – og samfunnsynet, noe som gjør at dannelsesprosessen går ut på å etablere en livskompetanse. Denne livskompetansen går ut på at det individuelle mennesket, som person og samfunnsborger, utvikler sine livsressurser slik at det blir i stand til å mestre en selvstendig tilværelse ved hjelp av sin egen dømmekraft og egne ressurser (Madsen, 1995). Det er dette størstedelen av ettervernsarbeidet med ungdom som står på trappene til å flytte fra en institusjon går ut på. De som jobber med denne type ungdom skal hjelpe de med denne dannelsesprosessen slik at de skal være best mulig rustet til å møte hverdagens opp – og nedturen. Når man skal integrere disse ungdommene inn i samfunnet igjen forutsettes det både kvalifisering og sosialisering. For at samfunnets struktur slik vi kjenner den skal opprettholdes er man avhengig av at menneskene kjenner til de verdier og normer som gjelder. Disse ungdommene må også kunne bidra til å produsere de varer og tjenester samfunnet etterspør for å bli en integrert del av samfunnet. Hvis de skal kunne klare dette må de som tidligere nevnt ha livskompetanse og yrkeskompetanse. Kravene til disse formene for kompetanse endrer seg til stadighet i et samfunn, dette på grunn av de teknologiske og kulturelle endringene som til stadighet skjer (Gjertsen, 2003). Man kan si at den sosialpedagogiske dannelsesprosessens målsetning er å få mennesket til å etablere kriterier for hvordan de vil handle ovenfor og sammen med andre mennesker (Madsen, 1995). Derfor blir utfordringene til de som jobber med disse ungdommene etter min mening å fokusere på integrasjonsarbeid slik at de unge oppnår en akseptabel livskompetanse, og

dermed får bidratt til samfunnets vekst. Man kan si at hvis disse ungdommene ikke blir integrert på en ordentlig måte, kan det være stor fare for at de havner tilbake i et rusmiljø eller et kriminelt miljø.

Det teoretiske rammeverket jeg har presentert her er med å bidra til å forstå hvor viktig integreringen av ungdom som har vært under barnevernets omsorg er. Dette er på grunn av at disse ungdommene er en marginalisert gruppe i forhold til jevnaldrene som ikke har vært under barnevernets omsorg. Derfor er det en større utfordring å sosialisere disse ungdommene inn i samfunnet, noe som krever mer, både av tid og energi, av de som jobber med ettervern/oppfølging.

5.0 Analyse av utfordringer i ettervernsarbeid

I denne delen vil jeg ta for meg hvordan det konkrete arbeidet med ungdom som er i ferd med å flytte ut av en institusjon og for seg selv i en hybel eller leilighet kan gjøres på best mulig måte. Jeg vil her ta for meg den prosessen det er å forberede en ungdom på å flytte ut av en institusjon og inn i sin egen bolig og veien det er å få disse ungdommene til å få et selvstendig voksenliv. Jeg vil også se på hvilke utfordringer som finnes i arbeidet med selvstendigjøsringen av disse ungdommene. Jeg vil starte med å gjøre rede for hva loven sier om temaet ettervern. Det teoretiske rammeverket vil anvendes fra 5.2 og utover.

5.1 Hva sier loven om ettervern?

Ettervernsbestemmelsene i Norge har en relativt kort historie i juridisk sammenheng. Da dagens Lov om Barneverntjenester trådte i kraft 1. januar 1993 inneholdt den ingen klare bestemmelser om ettervern for de eldste ungdommene i barnevernet. I denne sammenheng tenker jeg på ungdom fra 17 til 23 år, som er de ungdommene jeg har valgt å konsentrere meg om. Lov om Barneverntjenester anga myndighetsdagen som en grense for de tiltakene barneverntjenesten hadde satt inn, men det var også lagt til en tilføyelse om at det skulle være mulig å forlenge tiltakene til ungdommen var blitt 20 år. Men for at dette skulle gjøres måtte ungdommen selv samtykke til at tiltaket skulle opprettholdes og dette kunne bare skje dersom denne forlengelsen ble vedtatt før ungdommen selv ble 18 år (www.ettervern.org). Det ble en større debatt rundt denne loven i ettertid. Dette var noe som medførte at det ble en lovendring

på noen punkter i 1998 i Lov om barneverntjenester. Disse nye ettervernsbestemmelsene fikk det offisielle navnet Lov av 26. juni 1998, nr. 42 og denne lovendringen trådte i kraft fra 1. september samme året (www.ettervern.org). Den tydeligste endringen står i § 1 – 3 i Lov om Barneverntjenester; *”Når barnet samtykker, kan tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, opprettholdes eller erstattes av andre tiltak som er omhandlet i denne lov inntil barnet har fylt 23 år.”* Her kan man altså se at den øvre grensen for tiltak er hevet fra 20 til 23 år. Denne lovendringen gjør at nye tiltak eller eksisterende tiltak kan settes i verk når ungdommen er mellom 18 og 23 år, men det er et ubetinget krav at ungdommen samtykker til de tiltak som skal settes i verk (Storø, 2001). På den institusjonen jeg hadde praksis ved var det flere tilfeller hvor ungdom som fylte 18 år hadde et ønske om å fortsatt være innunder barnevernet selv om de hadde flyttet for seg selv i egne hybel eller leilighet. Dette var fordi de hadde et ønske om ha et sted å henvende seg hvis det var noe de ville snakke om eller ha hjelp til. De som mottok oppfølging/ettervern sa de synes det var veldig hyggelig å kunne komme på middag ved institusjonen og de satte pris på å få besøk der de bodde. På den måten følte de at de ikke var helt alene.

Lovendringen i Lov om Barneverntjenester som kom i 1998 hadde også et helt nytt fjerde ledd, i § 4 – 15 hvor det står; *”I god tid før barnet fyller 18 år, skal barneverntjenesten i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dersom barnet samtykker skal barneverntjenesten utarbeide en plan for framtidige tiltak. Planen kan endres.”* Her kan man altså se at barneverntjenesten har fått et pålegg om å vurdere behovet for oppfølgende tiltak etter myndighetsdagen. Dette er noe som bør sees på som meget positivt for de eldste ungdommene som har være under barnevernets omsorg (Storø, 2001). Den tredje paragrafen som ble endret var § 9 – 4 annet ledd der det kommer fram at fylkeskommunen ikke har ansvar for å dekke de utgiftene som går utover kommunes egenandel ved plassering av ungdom som har fylt 20 år. Dette er noe som betyr at det vil være dyrt for kommunene å drive ettervernsarbeid eller oppfølging av de eldste ungdommene. Man kan si at fylkeskommunens ansvar for ettervernsarbeid i praksis slutter når ungdommen er 20 år, mens kommunenes ansvar gjelder til ungdommen er 23 år (Storø, 2001).

Dette var også en utfordring jeg opplevde når det gjaldt en ungdom jeg jobbet med i praksis. Denne ungdommen fylte snart 20 år og vedkommende hadde et ønske om å fortsatt motta hjelp fra barnevernet. Vedkommende hadde vært tilknyttet den institusjonen jeg hadde praksis

ved i over tre år og hadde fortsatt behov for videre oppfølging/ettervern framover, men det hadde ikke barneverntjenesten i vedkommendes hjemkommune råd til. Saksbehandler mente det ikke var behov for mer hjelp fra barnevernet og at det burde bli sosialtjenesten sitt ansvar. Dette ble en stor utfordring for institusjonen og ungdommen selv, som var sterkt imot saksbehandler sitt forslag på bakgrunn av vedkommendes tidligere store rus og adferdsproblem. Denne saken endte med at denne ungdommen benyttet seg av klageretten for å få et vedtak om videre oppfølging/ettervern etter fylte 20 år. Hvordan det gikk med den klagen eller hvordan det går med vedkommende i dag vet jeg ikke.

Videre vil jeg se på hvordan man jobber med ungdom som skal flytte fra en institusjon og ut i det etter hvert selvstendige voksenliv, jeg vil også ta for meg de forskjellige fasene som ungdom går igjennom på denne veien og hvilke utfordringer som ligger der for ungdommen selv og de ansatte i barneverntjenesten. Hvilke særskilte utfordringer som oppstår vil hele tiden være i fokus.

5.2 Hvordan jobber man med ungdom som skal flytte fra en institusjon?

Det å flytte fra en institusjon kan være en brutal opplevelse for ungdom. De som har vært under barnevernets omsorg har som oftest vært igjennom mange flyttinger og den siste flyttingen, nemlig den fra institusjonen blir på mange måter siste del av en ”barnevernkarriere” (Brevig, 1992). Derfor er det viktig å forberede ungdommen på det som kommer på en best mulig måte. På bakgrunn av dette har Storø (2001) laget tre faser for ettervern. Disse fasene har han kalt forberedelse, flytting og oppfølging. Jeg vil ta for meg hver fase for seg.

5.2.1 Forberedelse

Når det gjelder forberedelsesfasen før utflytting begynner den egentlig den dagen et barn eller en ungdom blir tatt hånd om av barnevernet og barnevernet overtar omsorgen for vedkommende. Da begynner arbeidet for å gjøre ungdommen i stand til å mestre et voksenliv på egenhånd, selv om det kan være flere år til vedkommende er myndig eller klar for å flytte for seg selv (Collett, 2001).

I denne forberedelsesfasen er det to store utfordringer for de som jobber med de eldste ungdommene i barnevernet, nemlig å øke livskompetansen til ungdommen og få de til å gå fra å være desintegreerte mennesker til å bli integrerte mennesker. Når det gjelder å øke ungdommens livskompetanse er det dette som er sosialpedagogikkens mål. Livskompetanse er utvikling av dagligdagse erfaringer og handlingskompetanser (Madsen, 1995). Det vil si at for ungdom som er i denne forberedelsesfasen er det utvikling av dagligdagse erfaringer som blir den store utfordringen når det gjelder å jobbe med å øke deres livskompetanse (Gjertsen, 2003). Dette er et arbeid som henger tett sammen med det å gå fra et desintegrert til et integrert menneske. For at ungdommen skal bli integrerte i samfunnet må de kunne takle de dagligdagse situasjonene, som for eksempel det å kunne ta kontakt med et offentlig kontor eller kunne utvikle og takle mellommenneskelige relasjoner.

Forberedelsesfasen er den tiden man skal forberede ungdommen både praktisk og mentalt. Da er det først viktig å vurdere ungdommens ferdighet, hva kan han eller hun. På den måten finner man fort ut hvilke områder det må jobbes spesielt med (Storø, 2001). Dette var noe av det første vi gjorde ved den institusjonen jeg hadde praksis ved, nemlig å kartlegge hvilke ferdigheter ungdommen hadde. Dette ble gjort ved at de nye ungdommene som flyttet inn var igjennom flere inntakssamtaler der de ansatte snakket med dem. Under disse samtalene fikk vi klarlagt hvilke problemer ungdommen hadde, hvor omfattende rusproblem de tidligere hadde hatt eller hvor alvorlige adferdsproblemer ungdommen selv mente at de hadde. De ungdommene som kom til denne institusjonen hadde vært innom andre institusjoner før de flyttet til denne og det fulgte alltid med en rapport fra den tidligere institusjonen som også ble lagt til grunn for det videre arbeidet. Under disse inntakssamtalene fikk vi også innblikk i hvilke planer ungdommen hadde videre med tanke på skolegang eller om de ville jobbe. Men det viktigste arbeidet med disse ungdommene var uansett å hjelpe de med rus – eller adferdsproblemer deres. Ungdommenes rus og/eller adferdsproblem er helt klart en nødsituasjon fordi disse ungdommene ikke er i stand til å ta vare på seg selv og dermed blir de tatt hånd om av barnevernet, og en nødsituasjon i sosialpedagogisk betydning er en situasjon hvor samfunnet må inn å hjelpe et menneske som ikke takler sin egen tilværelse (Gjertsen, 2003). En utfordring her er om dette mennesket vil motta hjelp fra det offentlige eller ikke. Så lenge en person er over 18 år står man fritt til å motta hjelp, det er ingen som kan tvinge vedkommende.

Når man har dannet seg et bilde av hvilke ferdigheter ungdommen besitter, eller ikke besitter, er det mye lettere å finne ut hvor klar vedkommende er til å flytte for seg selv. Man finner altså ut hvor mye livskompetanse ungdommen innehar. Det går an å dele inn de ferdighetene ungdommen bør trene på i tre kategorier. Det er å kunne ta vare på seg selv, med tanke på personlig hygiene, ernæring og kunnskap om prevensjon og seksualitet (Storø, 2001). Når det gjelder praktiske ferdigheter er det ting som å kunne styre sin egen økonomi, handle inn og lage mat, rydde og vaske som er viktig for den unge å lære seg. Den tredje kategorien er kanskje den som er den vanskeligste, nemlig det som går på integrasjon og å kunne mestre formelle og private relasjoner med andre mennesker (Storø, 2001). Dette er noe som kreves for at et samfunn skal opprettholdes, at medlemmene er integrerte og kan identifisere seg med de normene og verdiene som gjelder (Gjertsen, 2003). Disse normene og reglene er noe man får tilgang til gjennom sitt vanlige nettverk. Mange av de ungdommene jeg jobbet med ved institusjonen hadde ikke noe nettverk utenfor rusmiljøet og derfor ble dette en stor utfordring å jobbe med. Det kan være vanskeligere og vanskeligere å skaffe seg nye venner og nettverk jo eldre man blir. Det som slo meg når jeg jobbet med disse ungdommene som var på vei til å avslutte sitt institusjonsopphold var mangelen på disse kunnskapene som er nevnt her.

På området som gjaldt personlig hygiene kunne kunnskapen hos noen av ungdommene være svært mangelfull, dette gjaldt så banale ting som dusjing og pussing av tenner. Det var til tider en noe spesiell utfordring å minne ungdom på snart 18 år at de må dusje og pusse tennene. Et annet område som jeg synes ungdommene var meget svake på, og det gjaldt så å si samtlige, var det som gjaldt styring av egen økonomi. Ungdommen fikk utbetalt ukepenger en gang i uken hvis de hadde gjort det de hadde av oppgaver. Disse oppgavene var å lage middag til de andre ungdommene og de ansatte en gang i uken og vaske og rydde rommet sitt. Så å si alle ungdommene hadde brukt opp hele ukelønnen samme dag som de fikk den. Dermed gikk resten av uka med til å mase på de ansatte om å få mer penger fordi de var blakke og i mange tilfeller var det en utfordring å ikke gi etter for ungdommens mas, som tidligere nevnt kunne være meget pågående. Akkurat på dette punktet kunne kanskje institusjonen hatt litt andre rutiner slik at ungdommen ikke brukte opp alle pengene sine med en gang. Men ungdom i denne aldersgruppe bør kanskje få prøve å feile på egenhånd (Storø, 2001). Det med at ungdom kan få prøve å feile på egenhånd er en læreprosess, noe som er med på å øke livskompetansen deres (Madsen, 1995).

Alle ungdommer som prøver å bli selvstendige må få lov til å gjøre noen ”bommerter” før de lærer, som for eksempel det å bruke opp alle pengene før neste utbetaling. Det kan være en fare ved at altfor overivrige barnevernsarbeidere setter inn for omfattende tiltak slik at man fratrar dem unge muligheten til å prøve å feile (Velle, 2000). Det som er viktig i denne forberedelsesfasen er at den voksne deltar og viser interesse, men at man gir ungdommen mulighet til å prøve seg i reelle situasjoner der de møter naturlige reaksjoner på sine løsningsforsøk. Men det må diskuteres om det går an å skape slike læringssituasjoner inne i institusjonen (Storø, 2001). Mitt inntrykk av denne type arbeid i den institusjonen jeg hadde praksis ved var at ungdommene synes det ble for dumt å drive med denne type arbeid. De greide ikke å ta det seriøst når de gjorde det ”på liksom”. Her kunne kanskje institusjonen vært flinkere og laget et opplegg som ungdommen følte de kunne ha nytte av. Man kan si at slik ferdighetstrening må gjøres slik at mestring gjøres til noe positivt for ungdommen (Storø, 2001). Da vil også ungdommene bli mer motivert til å klare flytteprosessen. utfordringene i forberedelsesfasen er altså å øke livskompetansen til ungdommen slik at de står best mulig rustet til å møte hverdagslivets utfordringer og å sosialisere de inn i samfunnet slik at de går fra å være et desintegrert menneske til å bli et integrert menneske.

5.2.2 Flytting

Når ungdom skal flytte fra institusjonen og ut i en egen leilighet eller hybel møter de en ny livsfase. De flytter fra noe som på mange måter er trygt og kjent til noe som er ukjent, og det er inn i dette ukjente de skal integreres som en likeverdig del av samfunnet (Storø, 2001). Det som menes med at ungdommen skal integreres som en likeverdig del av samfunnet er blant annet at de skal kunne identifisere seg med de normer og verdier som gjelder (Gjertsen, 2003). Dette kan for eksempel være at de kjenner til normer og verdier i arbeidslivet. Når ungdommen flytter ut forlater de en adresse og på mange måter en familie. Jeg tenker her på de andre ungdommene ved institusjonen og de ansatte. Selve flyttedagen markerer en stor overgang for ungdommen ved at han eller hun får et nytt bosted og et nytt sted å sove. I denne fasen er den som flytter ut fra institusjonen vanligvis avhengig av både emosjonell og praktisk støtte, men det er viktig at dette ikke blir overdrevet av den voksne. Det er en utfordring å finne balansen mellom direkte hjelp og indirekte støtte til ungdommens egne initiativ i denne fasen (Storø, 2001). De ungdommene jeg selv jobbet med i flyttefasen greide denne overgangen bra. Ved institusjonen var det slik at ungdommen fremdeles var tilknyttet

institusjonen etter at de var fysisk flyttet ut, noe som stort sett er til det beste for ungdommen slik at alle båndene ikke blir kuttet i denne kritiske fasen (Storø, 2001). Dette var i samarbeid med barneverntjenesten i den kommunen de tilhørte og ungdommen selv fordi ungdom som er over 18 år står fritt til å motta ettervern/oppfølging. De ungdommene jeg hadde med å gjøre ville motta ettervern/oppfølging etter de ble 18 år. Derfor betalte barneverntjenesten i hjemkommunen deres for leilighet eller hybel mens de ansatte ved institusjonen sto for det faktiske ettervernsarbeidet eller oppfølgingen. Vanligvis ble denne oppfølgingen gjort ved at ungdommen fikk komme og spise middag ved institusjonen en gang i uka og det skulle gjennomføres et besøk i ungdommens hybel eller leilighet i gang i uka. Ellers kunne ungdommen bare komme innom eller ringe om det var noe de lurte på eller hvis de bare ville slå av en prat. Dette var en ordning som fungerte meget godt. Men det som til tider kunne være problematisk var at nå en ungdom flyttet ut tok det ikke lang tid før det kom en ny inn. Dette er noe som gjør at integrasjonsprosessen blir vanskeliggjort for de som har flyttet fra institusjonen fordi de nye ungdommene som kommer inn krever mye oppmerksomhet fra personalet. Dette er et meget vanlig problem når det gjelder arbeidet med de eldste ungdommene, de som ønsker oppfølging men ikke får det og det er ofte de ungdommene som nettopp har flyttet for seg selv som trenger mest hjelp og støtte (Storø, 2001). Det blir her en utfordring for de som jobber med ettervern/oppfølging og finne en balansegang mellom å følge opp ungdom som har flyttet ut fra institusjonen og ungdom som er på vei inn.

De ungdommene jeg jobbet med i praksis kom stort sett fra små bygder på Vestlandet og når de skulle flytte fra institusjonen flyttet noen av dem tilbake til bygda de hadde bodd i før de ble tatt hånd om av barnevernet. Dette var det flere ungdommer som fortalte om som problematisk på grunn av at de som bodde i bygda ikke trodde de hadde forandret seg. Det var noe som førte til at integreringsprosessen for disse ungdommene var vanskeligere og tok lenger tid enn for de som for eksempel flyttet til Bergen eller Oslo. Dette kommer av at det kan være vanskeligere å bli reintegrert på et sted hvor man tidligere var marginalisert (Heggen m/flere, 2002), noe disse ungdommene var på grunn av deres tidligere tilknytning til rusmiljøet. Større steder har ikke den samme formen for sosial kontroll som små bygder har, noe som fører til at de ungdommene som flytter til større steder ikke har det samme stempelet på seg. Dette er noe som gjorde at de fleste ungdommene ved institusjonen jeg hadde praksis ved ville flytte til større steder, men på grunn av at økonomien deres ikke tilsa det måtte mange flytte tilbake der de kom fra. En slik utfordring kan takles ved at de ansatte ved

institusjonen ungdommen flytter fra tar større del i ungdommens økonomistyring, slik at ungdommen kan stå friere når det gjelder bosted.

Når ungdom som har vært under omsorg av det offentlig flytter for seg selv er det mye som kan skje. Når det gjelder de ungdommene jeg jobbet med var den største frykten at de skulle havne tilbake i det miljøet de vanket i før de ble tatt hånd om av barnevernet og plassert på institusjon, nemlig rusmiljøet. Hvis ungdommen skulle havne tilbake i dette miljøet har de gjerne en redusert sjanse til å klare seg. Dette er fordi de igjen havner i et marginalisert miljø hvor medlemmene i dette miljøet står utenfor samfunnets fellesskap og sjansen er stor for at disse ungdommene, som faller tilbake til rusmiljøet, etter hvert blir utstøtt fra samfunnet. Dette er et poeng som blir understreket av Heggen m/flere (2002). Dette er noe som igjen fører til at de blir utsatt for nok en nødsituasjon, slik Gjertsen (2003) beskriver det, som betyr at de ikke blir i stand til å kunne ta vare på seg selv. Når dette skjer med en person er det samfunnets oppgave å hjelpe dette mennesket, men det er ikke alltid det offentlig vil bruke mer midler på en person som ikke er mottagelig for hjelp. Dette var noe jeg opplevde med en ungdom som bodde ved den institusjonen jeg hadde praksis. Denne personen greide ikke å slutte og ruse seg, og etter gjentatte forsøk på forskjellige tiltak gav barnevernet opp. Det var meget tungt å se hvordan det gikk med denne ungdommen, men man kan ikke "redde" alle. Derfor mener jeg det er bedre å sette inn ressursene der de kan være mer til hjelp. Et område det er viktig å jobbe mye med er å integrere ungdommen som er i denne flyttefasen inn i det miljøet de flytter til. Det å bli en integrert person er viktig for kunne klare seg på egenhånd og å kunne oppnå "det gode liv" (Madsen, 1995). Derfor er det meget viktig å være påpasselige med ungdom som nettopp har flyttet ut slik at noen voksne kan være der når ensomheten melder seg for alvor. De fleste ungdommer opplever dette i større eller mindre grad og det kan være flere grunner til det, som for eksempel at de har få eller ingen venner og at de ikke greier å opprette nye kontakter der de flytter til (Storø, 2001). Derfor er en stor og viktig arbeidsoppgave for de som jobber med de eldste ungdommene som er under barnevernets omsorg å arbeide med ungdommens nettverk og nettverksbygging. Dette arbeidet bidrar til å hjelpe ungdommen å bli integrert i et sunt miljø der de bosetter seg. Ved den institusjonen jeg hadde praksis var ikke dette noe stort problem, fordi de ungdommene som var der gikk på videregående skole ikke langt fra institusjonen. Dette gjorde at de flyttet til steder som ikke lå altfor langt fra skolen og dermed ikke langt fra institusjonen. De slapp derfor å skifte skole og vennekretsen de hadde utenfor institusjonen, noe som igjen gjorde at selve flytteprosessen stort sett gikk meget bra for seg. I flytteprosessen blir de viktigste utfordringene altså at

ungdommen har blitt tilstrekkelig integrert i samfunnet slik at de takler overgangen til å kunne bo og greie seg selv på en best mulig måte. På bakgrunn av dette er arbeidet med ungdommens nettverk en viktig utfordring, slik at ungdommen skal kunne greie å etablere sunne nettverk der de flytter til. Den siste fasen Storø (2001) nevner er oppfølgingsfasen, og den sammenfaller på mange måter med flyttingsfasen.

5.2.3 Oppfølging

Etter at ungdommen har flyttet ut fra institusjonen og har fått etablert seg i en egen bolig, har et tilfredstillende dagtilbud enten det gjelder skole eller arbeid og har en ordnet økonomisk situasjon er det på tide å erfare den selvstendige livssituasjonen. På dette tidspunktet har ungdommen tilegnet seg nok livskompetanse og har blitt tilstrekkelig integrert i samfunnet for å kunne gjøre seg egne erfaringer uten å være avhengig av de som følger opp ungdommen. Man kan si at det er i denne fasen ungdommen får føle på kroppen hva selvstendighet og ansvar vil si (Storø, 2001). Det er naturlig at i denne fasen endres den støttefunksjonen de som har ansvaret for ettervernet/oppfølgingen av ungdommen ved at de voksnes tilgjengelighet ovenfor ungdommen reduseres. Men det er viktig at denne prosessen foregår på en gjennomtenkt og tydelig måte ovenfor ungdommen, det er ikke sånn at vedkommende som har drevet med oppfølgingen plutselig forsvinner. Mine erfaringer fra praksis viste at dette arbeidet fungerte godt der. Der trakk de ansatte seg mer og mer ut fra ungdommens liv, dette ble gjort i samarbeid med ungdommen selv og barneverntjenesten i ungdommens hjemkommune. Dette var noe institusjonen hadde god erfaring med fra tidligere ungdommer, og dette kan anses som en sosialpedagogisk strategi, i tråd med Gjertsens (2003) framstilling for arbeid med personer som skal bli selvstendige. Men døra til institusjonen ble aldri stengt for ungdommen og det var ofte tidligere beboere innom for å slå av en prat. Dette kunne dreie seg om ungdom som hadde bodd der for flere år siden og de sa at det hadde vært godt å ha noen å henvende seg til hvis livet var tungt og de sa at de ansatte alltid tok seg tid til de. Det er mange faktorer som spiller inn når man skal avgjøre om oppfølging av ungdom skal avsluttes og den viktigste vurderingen er den individuelle vurderingen av hvor langt ungdommen har kommet i å bli et integrert menneske. Dette gjelder hvor langt ungdommen er kommet i å være selvhjulpen i sin nye tilværelse og eventuelt hvilke støttebehov vedkommende har. Hvis ungdommen er godt plassert som aktør i sin nye tilværelse som selvstendig i det voksne liv, kan man vurdere å slippe taket og da er sjansen stor for at ungdommen kommer til å klare seg godt (Storø, 2001). Ungdommen har dermed blitt integrert

inn i samfunnet og de har funnet sin plass i samfunnet, og har oppnådd det Madsen (1995) kaller livskompetanse.

I denne delen har jeg sett på hvordan man kan jobbe med ungdom som er på vei ut i det selvstendige voksenlivet og hvordan man kan jobbe med ungdom i de forskjellige fasene de skal igjennom. De viktigste utfordringene når ungdom skal flytte ut fra en institusjon og ut i en selvstendig voksentilværelse er at de har blitt godt nok integrert i det samfunnet de flytter inn i, men at de samtidig ikke bryter all kontakt med institusjonen de har bodd ved slik at de har et sted å henvende seg til når hverdagens opp – og nedturer kommer. Når disse ungdommene har blitt integrerte mennesker i tilfredstillende grad, er sjansen større for at de ikke opplever flere sosiale og pedagogiske nødsituasjoner som kan føre til at de ikke er i stand til å ta vare på seg selv og ved å være integrerte i et rusfritt miljø blir de ikke lenger sett på som marginaliserte ungdommer. Før jeg avrunder vil jeg se på hvilke planer den nye regjeringen har for ettervernsarbeidet blant de eldste ungdommene som er under barnevernets omsorg.

5.2.4 Regjeringens plan for ettervernsarbeidet

Hvordan ettervernsarbeidet kommer til å bli i fremtiden er vanskelig å vite, men det kan virke som at dette er et område som stadig blir mer prioritert. Jeg har i denne delen tatt utgangspunkt i et intervju av Barne – og likestillingsminister Karita Bekkemellem. Dette intervjuet ble utført av Ettervernsiden, www.ettervern.org, som er et nettsted for ettervernsarbeidet i Norge. Etter regjeringsskiftet høsten 2005 hvor Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet dannet regjering ble det blant annet nevnt i ”Soria Moria erklæringen” at de vil satse på ettervern i barnevernet. ”Det er et stort ansvar det offentlige tar når de overtar omsorgsansvaret for barn. Barn og ungdom som barnevernet har ansvar for må sikres like gode oppvekstmuligheter som andre barn. Overgangen til voksentilværelsen må gjøres trygg gjennom et godt fungerende ettervern.” (www.ettervern.org). Det som påpekes her er at det er viktig at barneverntjenesten følger opp ungdom som har flyttet fra en institusjon og ut i egen hybel eller leilighet slik at denne overgangen til voksentilværelsen gjøres trygg. Hva slags tiltak den nye regjeringen vil sette i verk er foreløpig uklart, men Barne – og likestillingsminister Karita Bekkemellem sier at departementet har gitt ut retningslinjer og rundskriv som skal gi god veiledning om hvordan

bestemmelsene skal praktiseres. Selv om mange av de som jobber i barnevernet ser behovet for å følge opp barnevernsklienter over 18 år er det fremdeles mye som kan gjøres bedre. Det kan videre stilles spørsmål ved om oppfølgingen er tilstrekkelig målrettet ut i fra hvilke behov den enkelte ungdom har. Dette er en utfordring hun sier at den nye regjeringen vil se nærmere på. I 2005 startet departementet en kartlegging over hva slags tiltak som settes inn av barnevernet, denne kartleggingen skulle også ta for seg de ungdommene som er over 18 år. Det ble også tatt initiativ til å finne fram til relevant forskning om hjelpetiltak for ungdom mellom 18 og 23 år som er gjort i Norden og andre aktuelle land. Denne kartleggingen skal avsluttes i løpet av 2006 og målet med dette er å identifisere god praksis som kan spres til kommunene i Norge. Videre vil departementet minne kommunene om deres plikt til å informere om klageretten som unge over 18 år har hvis det blir gitt avslag på søknader om hjelpetiltak. Det kan stilles spørsmål ved om denne retten er godt nok kjent for ungdommen selv og andre den berører. Dette kan tolkes som at den nye regjeringen ser på dette med klageretten som en utfordring å få gjort nok kjent, både blant ungdom, pårørende og barnevernet. Videre sier ministeren at den nye regjeringen skal forsikre seg om at det kommunale barnevernet faktisk følger opp loven og retningslinjene på området som gjelder de eldste ungdommene i barnevernet (www.ettervern.org). Mange mener det er på tide at ettervern for ungdom som har vært under barnevernets omsorg rettighetsfestes, noe man håper den nye regjeringen får til, men om de kommer til å få til denne utfordringen gjenstår å se.

6.0. Avslutning

I denne oppgaven har jeg jobbet ut fra en problemstilling som bunner i en interesse for hvordan man kan jobbe med de eldste ungdommene i barnevernet, de mellom 17 og 23 år, og utfordringer knyttet til dette, som er min spesifikke problemstilling. Min metodiske innfallsvinkel er basert på en litteraturstudie, men jeg trekker også inn egne erfaringer fra min praksisperiode. Mine egne erfaringer kan sees på som primærdata. Jeg har brukt sosialpedagogikken som rammeverk for å diskutere sosiologiske fenomen som integrasjon og sosialisering fordi jeg ser på dette som meget viktig når ungdom som har vært under barnevernets omsorg skal resosialiseres tilbake til samfunnet. En av de største utfordringene er å resosialisere disse ungdommene inn i samfunnet og da kan man benytte sosialpedagogiske strategier for å få til dette på en best mulig måte for ungdommene. Andre utfordringer for disse ungdommene er å unngå at de havner i sosiale og pedagogiske

nødsituasjoner igjen, som for eksempel at de blir en del av et rusmiljø igjen. Jeg tok også for meg hva det vil si å være et desintegrert menneske og det å være et integrert menneske i samfunnet.

Jeg har i analysen av utfordringer i ettervernsarbeid sett på den prosessen det er å forberede en ungdom på å flytte ut av en institusjon og inn i sin egen bolig og veien inn i et selvstendig voksenliv. Denne prosessen kan deles inn i tre faser slik som Storø (2001) har gjort, forberedelsesfasen, flyttefasen og oppfølgingsfasen. Jeg har tatt for meg disse fasene hver for seg og jeg har trukket inn egne erfaringer fra min egen praksisperiode som jeg hadde ved en institusjon som jobbet med ungdom fra 17 år og opp til 22 år. Disse ungdommene hadde alle en lang "barnevernskarriere" bak seg og disse trengte mye hjelp og oppfølging. De viktigste hovedutfordringene i arbeidet med de eldste ungdommene i barnevernet er å reintegrere de i samfunnet etter et institusjonsopphold. Når dette blir gjort på en tilfredstillende måte går ungdommen fra å være desintegrerte mennesker til å bli integrerte mennesker. En annen utfordring er å øke ungdommens livskompetanse, dette er noe som blir gjort etter hvert som ungdommen mestrer flere og flere av dagliglivets oppgaver, som for eksempel å kunne holde leiligheten i stand, ta kontakt med et offentlig kontor eller holde orden på sin egen økonomi.

Hvordan dette arbeidet skal gjennomføres av de som jobber i barnevernet kan være krevende fordi det finnes lite tilgjengelig litteratur på området. Ettervernsarbeidet er heller ikke et prioritert tema ved barnevernpedagogutdanningen. Dette er noe som er synd fordi jeg tror arbeidet med de eldste ungdommene som er under barnevernets omsorg er et tema som kommer til å bli mer prioritert i årene framover. Det kan også virke sånn når man legger til grunn den nye regjeringens planer for de neste fire årene. Det som er gledelig når det gjelder ettervernsarbeid er at det i loven er åpnet for å kunne gi oppfølging til ungdom som har vært under barnevernets omsorg fram til de er 23 år, hvis det er behov for det og ungdommen selv samtykker. Her ligger selvsagt utfordringen i at ungdommen selv, de pårørende og kommunen kjenner til hvilke retter og plikter de har i forhold til lovverket og dette ansvaret er det kommunen som har. Så de største utfordringene nå det gjelder arbeidet med de eldste ungdommene i barnevernet er at de skal reintegreres i samfunnet, danne nye rusfrie nettverk og bli selvstendige individer.

Litteraturliste

Bourdieu, P. (1995), *En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo, Pax.

Dalland, O. (2004), *Metode og oppgaveskriving for studenter*, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS.

Gjertsen, P. Å. (2003), *Sosialpedagogikk: Grunnlagstenking, kunnskap og refleksjon*. Bergen, Fagbokforlaget.

Heggen, K. Jørgensen, G. Paulsgaard, G. (2002), *Ungdom med lite utdanning: Marginalisering?* Undervisningskompendium, ASF 24/2002.

Jacobsen, D. I. (2000), *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand, Høyskoleforlaget AS.

Madsen, B. (1995), *Sosialpedagogikk og samfunnsforandring*. København, Ad Notam Gyldendal.

Storø, J. (2001), *På begge sider av atten – om ungdom, barnevern og ettervern*, Oslo, Universitetsforlaget.

Østerberg, D. (1984), *Sosiologiens nøkkelbegreper*, Trondheim, Cappelen.

Artikler:

Brevig, P. C. (1992) ”Ettervernet må styrkes”, *Barnevernpedagogen* nr. 4/1992, s. 25 – 29.

Collett, A. H. (2001) ”På begge sider av atten”, *Fosterhjemskontakt* nr. 6/2001, s. 12 – 13.

Velle, V. (2000) ”Liten aktivitet i ettervernet: barnevernet etter lovendringen”, *Embla* nr. 3/2000, s. 2 – 5.

Andre publikasjoner:

Lov om Barneverntjenester (barnevernloven) av 17. juli 1992, nr. 100.

www.adsum.no, Jan Storø Fagutvikling, [Internett] <http://www.adsum.no>, "Prosjekt ettervern" [Internett] <http://www.adsum.no/Gode%20intensjoner%20lite%20pa%20papiret.htm>

www.ettervern.org, [Internett] <http://www.ettervern.org>